

Matkailukeskusten muuttuvat toiminnot tilassa ja ajassa

Teoreettinen näkökulma

Pekka Kauppila

Maantieteen laitos, Oulun yliopisto/Naturpolis Kuusamo

Changing functions of resorts in space and time: a theoretical viewpoint

Resorts are considered places for tourism demand and supply. However, some other functions than tourism have been noticed as well: at the same time resorts are places for development and everyday life. These different functions can be divided into eight subcategories, which are named environments.

The aim of this study is to illustrate the changing functions of resorts in space and time in a new way. The framework of the proposed model is based on Butler's (1980) tourist area life cycle and classic regional development core-periphery relationship. Three development stages of resorts – pre-tourism, tourism and post-tourism – can be found, and each of them is dominated by different functions and environments. Tied to the stages, there also emerge changes in the core-periphery relationships at the local level between destinations and their surrounding area. Finally, the limitations of the proposed model are discussed critically.

Matkailukeskusten dynamiikka on kiinnostanut tutkijoita jo pitkään. Aihepiirin ensimmäisinä tutkimuksina on yleisesti pidetty Gilbertin (1939; 1949) Englannin merenrantakeskusten morfologisten piirteiden ja kehityksen kuvausta. Kuitenkin aivan hiljattain on ilmennyt, että matkailukohteiden muutosta suhteessa aikaan – kehitysprosessin luonnetta, vaiheita ja niiden ominaisuuksia sekä kontrollin tarvetta – hahmoteltiin Yhdysvalloissa ja Englannissa jo 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa (Butler 2006a). Nykyään matkailukeskusten kehitysprosessi on yksi keskeisimmistä aiheista yhteiskunta-

tieteellisessä matkailututkimuksessa (ks. Hall ym. 2004). Suomessa erityisesti maantieteessä on osoitettu viime aikoina kasvavaa kiinnostusta matkailukeskusten tutkimiseen. Tämä ilmenee muun muassa siinä, että kaikissa 2000-luvulla julkaistuissa matkailumaantieteen väitöskirjoissa tutkimuskohteina ovat olleet matkailukeskusten kehitysprosessit (Saarinen 2001; Kauppila 2004) tai niiden vetovoimatekijät (Järviluoma 2006).

Matkailukysyntä ja -tarjonta kohtaavat tietyssä tilassa ja ajassa, matkailukohteessa. Keskuksista on muodostunut Porteria (1991) tulkiten matkailuklustereiden kasautumispaikkoja, joiden muutosta analysoidaan alueellisten kehitysmallien avulla. Tunnetuin näistä on Butlerin (1980) matkailualueen elinkaarimalli. Mallin kohtaamasta kritiikistä huolimatta (ks. Haywood 1986; 2006a; 2006b; Agarwal 1994; Prosser 1995) sen suosio matkailualueiden ja -keskusten kehitysprosessin kuvaajana ei ole hiipunut. Tästä on osoituksena muun muassa se, että hiljattain on julkaistu laajat kokoomateokset elinkaarimallin sovelluksista ja modifikaatioista (Butler 2006b) sekä käsitteellisistä ja teoreettisista kysymyksistä (Butler 2006c). Esimerkkejä mallin viimeaikaisista sovelluksista ovat Barbadosin uuden kasvun (Potter & Phillips 2004) ja Britannian merenrantakohteiden taantumisen (Gale 2005) analysointi, Mallorcan matkailukehityksen ja veden riittävyyden kytkennät (Essex ym. 2004) sekä Barbadosin (Moore & Whitehall 2005) ja Israelin Kuolleenmeren matkailualueen (Karplus & Krakover 2005) matkailijamäärien muutoksen matemaattinen mallintaminen. Lisäksi elinkaarimallia on käytetty viitekehystenä uusien, laajennettujen kehitysmallien luomisessa (ks. de Albuquerque & McElroy 1992; Prideaux 2000; 2004; Weaver 2000; Papatheodorou 2004).

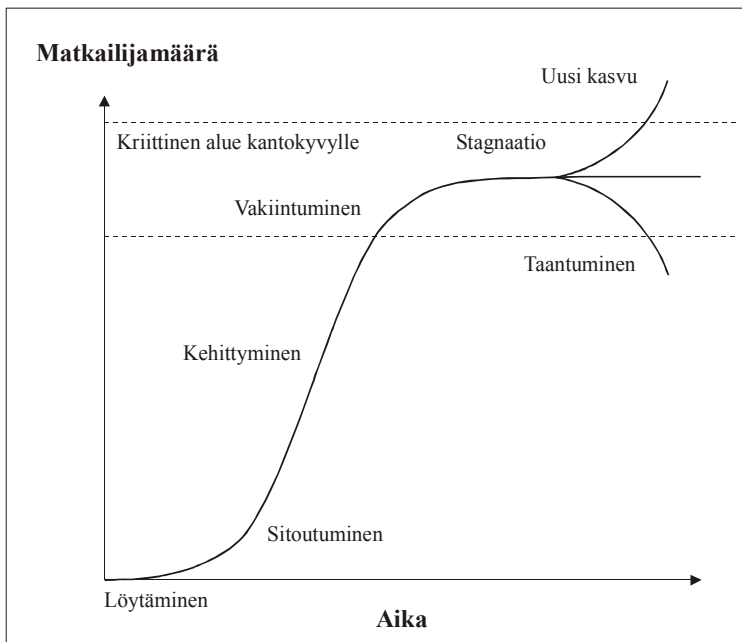
Resort-määritelmien (Goodall 1987; Medlik 1994) mukaan matkailukeskus viittaa maantieteelliseltä laajuudeltaan paikallistason alueyksikköön, jossa matkailu on hallitseva elinkeino ja pääasiallinen toiminto. Tästä johtuen kohteiden muiden toimintojen tarkastelu on jäänyt kehitysmalleissa vähemmälle huomiolle. Matkailukeskuksilla on kuitenkin usein “elämää” ennen ja jälkeen matkailuvaiheen (ks. Johnston 2001a; 2001b). Toisaalta Pohjois-Suomen suurten matkailukeskusten (Levi, Ruka, Saariselkä, Ylläs) strategioiden tulkintaan perustuen (Kauppila 2005) kohteet voidaan nähdä matkailuvaiheessakin monipuolisten toimintojen – vierailuiden, kehittämistoiminnan ja arkielämän – keskittyminä. Edellisestä huolimatta on syytä korostaa, että matkailukeskukset ovat tiloja, jotka on rakennettu ensisijassa alueen ulkopuolisten, vierailijoiden, tarpeiden tyydyttämiseksi eikä paikallisten ihmisten arkielämää varten (Getz 1999, 24).

Tämän kirjoituksen tavoitteena on rakentaa teorettinen matkailun alueellinen kehitysmalli ottaen huomioon kohteen päätoiminnon, matkailun, ja muiden toimintojen keskinäiset suhteet ja niiden muutokset. Tutkimuksessa jäsennetään kirjallisuusesimerkkien kautta uudella tavalla, toimintojen näkökulmasta, koh-

dealueen sisäistä ja ulkoista muutosta suhteessa aikaan. Lisäksi artikkelissa käydään läpi mahdollisen matkailuvaiheen jälkeisiä kohteiden uusia kehityspolkuja ja käyttömuotoja, jotka on aikaisemmissa kehitysmalleissa usein laiminlyöty. Mallissa tukeudutaan Butlerin (1980) elinkaarimallia ja aluekehityksen keskus-periferia-asetelmaa yhdistävään näkökulmaan (ks. Kauppila 2004).

Teoreettisen mallin lähtökohdat

Esitettävässä teoreettisessa mallissa kohteen sisäisen muutoksen viitekehyksenä on Butlerin (1980) kuusivaiheinen matkailualueen elinkaarimalli, jossa muuttujina ovat aika ja matkailijamäärä (kuva 1). Määrällisen tarkastelun ohella Butler liittyy malliinsa Cohenin (1972) ja Plogin (1973) matkailijatypologiat, ja lisäksi hän pohtii paikallisväestön suhtautumista matkailijoihin elinkaaren eri vaiheissa niin sanottuun Doxeyn (1975) indeksiin viitaten.

Kuva 1. Matkailualueen elinkaarimalli (Butler 1980: kuva 1 mukailten).

Butlerin (1980) mallissa on voimakas matkailupainotteisuus. Matkailumaantieteellisiä kehitysmalleja onkin yleisesti kritisoitu siitä, että niissä alueen kehityshistoria ja sen merkitys on jäänyt vähemmälle huomiolle (ks. Oppermann 1993; Saarinen 2001; 2004). Periaatteessa historiattomuus koskee vain niin

sanottuja integroituja (Baud-Bovy & Lawson 1998, 131–133) tai moderneja (Vuoristo 2003, 152–153) matkailukeskuksia, jotka on perustettu pelkästään matkailua varten eikä niillä siten ole aikaisempaa “elämää”. Butlerin elinkaari-mallissa ei oteta huomioon myöskään mahdollista matkailun jälkeistä vaihetta, kohteen uusia käyttömuotoja.

Agarwal (1994; 2006) pohtii stagnaatiovaiheen jälkeen kohteen uudelleen suuntautumista esittäen omaa vaihetta, uudelleen suuntautumisvaihetta, stagnaatio- ja jälkistagnaatiovaiheen väliin. Uudelleen suuntautumisessa on kyse stagnaatiovaiheen jälkeiseen rakennemuutokseen varautumisesta ja ennakoinnista. Jälkistagnaatiovaiheen mahdollista taantumaa ei “jäädä odottamaan” väistämättömänä tulevaisuudenkuvana, vaan pyritään etsimään aktiivisesti uusia, lähinnä matkailullisia mahdollisuuksia. Tässä tutkimuksessa stagnaatiovaiheen jälkeisten kehityspolkujen kirjoa laajennetaan myös muihin toimintoihin, sillä Baum (1998) nostaa esille yhtenä vaihtoehtona jopa matkailusta luopumisen, mikä tarkoittaa alueen käyttötarkoituksen aktiivista, strategista muuttamista matkailusta johonkin muuhun (pää)toimintoon. Kehityshistoria-ajatteluun viitaten kirjoituksessa päädytään Johnstonin (2001a; 2001b) esittämään kolmivaiheiseen jaotteluun: matkailua edeltävä vaihe, matkailuvaihe ja matkailun jälkeinen vaihe. On kuitenkin korostettava, että vaiheet eivät välttämättä seuraa toisiaan eikä malli siten ole deterministinen. Itse asiassa malli kuvaa erilaisia mahdollisuuksia, kehitysvaihtoehtoja.

Elinkaarimallin ohella käsillä olevassa työssä tukeudutaan ulkoisen muutoksen osalta aluekehityksen keskus–periferia-asetelmaan, joka on luonteeltaan suhteellinen ja tunnistettavissa eri aluetasoilta. Keskusten piirteiksi määritellään muun muassa väestökasvu, positiivinen muuttotase, nuori ikärakenne, korkea talouden aktiviteetti ja monipuolinen talouden rakenne (ks. Boterrill ym. 2000; Hall & Boyd 2005; Stuart ym. 2005). Taloudellisen aktiviteetin viriäminen merkitsee myös pääomien kasautumista. Luonnollisesti periferian ominaisuudet ovat päinvastaiset kuin keskuksen. Pohjois-Suomen suurten matkailukeskusten tutkimuksessa (Kauppila 2004) on todettu, että elinkaaren vaiheella on yhteys paikallistasolla kohteen ja ympäröivän maaseudun suhteeseen ja sen muutokseen keskus–periferia-ulottuvuuden näkökulmasta.

Matkailukeskuksen toiminnot ja ympäristöt

Tutkimuksessa jäsennetään kohdealueen muutosprosessia uudella tavalla toimintojen näkökulmasta. Toimintojen hahmottamisessa käytetään apuna Pohjois-Suomen suurten matkailukeskusten strategioiden tulkintaa, jonka mukaan ne luokitellaan vierailuihin, kehittämistoimintaan ja arkielämään. Mainitut toiminnot on mahdollista jakaa edelleen kahdeksaan osa-alueeseen, “ympäristöihin”. Vierailuihin kuuluvat (1) matkailuympäristö (MY) ja (2) loma-

asuntoympäristö (LAY), kehittämistoimintaan (3) liiketoiminta- ja investointiympäristö (LIY) sekä (4) aluekehitysympäristö (AKY) ja arkielämään (5) työympäristö (TY), (6) palvelutoimintojen ympäristö (PTY), (7) asuinympäristö (AY) sekä (8) virkistys- ja vapaa-ajanympäristö (VVY) (taulukot 1 ja 2). Toiminnot ja ympäristöt on käyty läpi yksityiskohtaisesti toisaalla (ks. Kauppila 2005). Ympäristöjen erottaminen voi olla joissakin tapauksissa problemaattista, kuten matkailun ja loma-asumisen kohdalla (ks. Hall ym. 2004).

On syytä painottaa, että toiminnot ja ympäristöt on todennettu matkailuvaiheessa olevista keskuksista, koska tarkoituksena on selvittää nimenomaan matkailukeskuksen – päätoimintona matkailu – dynamiikkaa. Lisäksi jäsenykset koskevat länsimaisen markkinatalousmaan periferiassa sijaitsevia kohteita, joilla on aluekehityksen keskus–periferia-asetelmaa tulkiten paikallistasolla keskusasema ympäröivään alueeseen kuntakeskuksen kanssa. Edelleen tutkimuksessa tarkastellaan nykyisyydessä, matkailuvaiheessa, havaittujen toimintojen roolia myös ennen ja jälkeen matkailun hallitseman tilanteen.

Matkailuvaihetta edeltävä tilanne: löytämis- ja sitoutumisvaihe

Mikäli kohde sijaitsee periferiassa eikä ole perustettu pelkästään matkailutarkoituksessa, alueen elinkeinorakenne on alkujaan primaaripainotteinen. Esimerkiksi Weaver (1988) esittää Antiguan plantaasitaloutta koskevan mallin maatalousyhteisön muuttuessa matkailuvetoiseksi. Kehitysprosessi sisältää kolme vaihetta, jotka ovat esimatkailu, transitio ja matkailuhallinta. Esimatkailuvaiheessa maatalous on hallitsevassa asemassa ja matkailun suhteellinen merkitys on vähäinen. Transitiovaiheessa maatalous ja matkailu ovat kumpikin talouden kaksi tärkeintä sektoria, kun matkailuhallintavaiheessa matkailusta kehittyä talouden merkittävin elinkeinoala. Weaver yhdisti muutosprosessin Butlerin (1980) elinkaarimalliin seuraavasti: esimatkailuvaihe sisältää löytämisvaiheen, transitiovaihe sitoutumisvaiheen ja matkailuhallinta kehitysvaiheen. Weaverin mallin dynamiikka kuitenkin loppuu matkailuvaiheeseen, eikä hän pohdi mahdollista matkailun jälkeistä vaihetta.

Weaverin (1988) esittämä elinkeinorakenteen muutosprosessi on havaittu ympäri maailmaa: Indonesian Kutassa (Hussey 1989), Meksikon Los Cabosissa (Hoffman 1992), Thaimaan Pattayalla (Smith 1992), Havaijisaarten Konassa (Johnston 2001b), Turkin Kaleköyssä (Incirliolu & Culcuoluglu 2004) ja Nepalin Namche Bazaarissa (Nepal 2005). Kohteet olivat alkujaan vaatimattomia maatalous- ja/tai kalastajakylä, mutta matkailun kehittymisen myötä perinteiset elinkeinot hiipuivat. Myös Ibizalla ja Formenterassa (Pacione 1977), alppialueilla (Barker 1982) ja Itävallan alppikylissä (Kariel & Kariel 1982

Taulukko 1. Matkailukeskukset vierailuiden (matkailu- ja loma-asuntoympäristö) ja kehittämistoiminnan (liiketoiminta- ja investointiympäristö sekä aluekehitysympäristö) kohteena.

	Matkailuympäristö (MY)	Loma-asuntoympäristö (LAY)	Liiketoiminta- ja investointiympäristö (LIY)	Aluekehitysympäristö (AKY)
Ensimmäiset toimijat	Matkailijat	Loma-asukkaat (kakkosasukkaat, ”mökkiläiset”)	Yksityinen sektori: yritystoiminta (yrittäjät/sijoittajat/investoijat)	Julkinen sektori: kunta, metsähallitus, ympäristökeskus, TE-keskus, maakuntaliitto, lääninhallitus, tehallinto, ilmailulaitos (viran-/toimenhaltijat, luottamushenkilöt, projekthenkilöt)
Toimijoiden aluetaso	Ylipaikkainen	Ylipaikkainen	Paikallinen ja ylipaikkainen	Paikallinen ja ylipaikkainen
Tunnuspiirteet alueella	Matkailupalvelut ja -strukturi	Yksityisten, yritysten ja yhteisöjen loma-asunnot	Yritykset/yritystoiminta	Infrastrukturi, julkiset rakenteet ja palvelut
Matkailukeskusten kehittämistoiminnan tavoitteena	Matkailijamäärän lisääminen ja matkailijarakenteen muuttaminen kansainvälisemmäksi	Loma-asuntojen lisääminen	Yksityisten investointien ja pääomien houkuttelevuus, yrittäjyyden ja kannattavan liiketoiminnan edistäminen	Yritystoiminnan, työpaikkojen ja asukkaiden lisääminen
Matkailukeskusten toiminta-ajatus/ ”rooli”	”Täyden palvelun ympärivuotinen, kansainvälinen matkailukeskus”	”Kakkosasumiseen soveltuva matkailukeskus, jossa voidaan viettää pitkiäkin aikoja ympäri vuoden”	”Liiketoiminnan keskus ja matkailuklusterin kasautumispaikka”	”Julkisten palveluiden sekä aluepolitiikan ja -kehityshankkeiden kohdealue”

Taulukko 2. Matkailukeskukset arkielämän (työ-, palvelutoimintojen, asuin- sekä virkistys- ja vapaa-ajanympäristö) kohteena.

	Työympäristö (TY)	Palvelutoimintojen ympäristö (PTY)	Asuinympäristö (AY)	Virkistys- ja vapaa-ajanympäristö (VVY)
Ensisijaiset toimijat	Työlliset (yrittäjät ja palkansaajat)	Asukkaat (vakituiset ja kausi)	Asukkaat (vakituiset ja kausi)	Asukkaat (vakituiset ja kausi)
Toimijoiden aluetaso	Paikallinen ja ylipaikallinen	Paikallinen ja ylipaikallinen	Paikallinen ja ylipaikallinen	Paikallinen ja ylipaikallinen
Tunnuksipiirteet alueella	Yksityiset ja julkiset työpaikat	Yksityiset ja julkiset palvelut	Yksityiset asunnot ja vuokra-asunnot	Virkistys- ja vapaa-ajanpalvelut ja -struktuurit
Matkailukeskusten kehittämis toiminnan tavoitteena	Vakituisten, ympärivuotisten ja kotoaikaisien työpaikkojen lisääminen	Monipuolisten, ympärivuotisten yksityisten ja julkisten palveluiden luominen	Vakituisten asumisen mahdollisuuksien parantaminen	Vapaa-ajanvieto- ja harrastusmahdollisuuksien lisääminen paikallisväestölle
Matkailukeskusten toiminta-ajat/ ”rooli”	”Työpaikkakeskitymä, joka tarjoaa työtä ja toimeentuloa ympärivuotisesti”	”Yksityisten ja julkisten palveluiden keskittymä, palvelutaajama”	”Vakituiseen asumiseen soveltuva alue, asutuskeskitymä”	”Vapaa-ajan toimintojen ja harrastusmahdollisuuksien keskus”

Kariel 1989a; 1989b; 1993) matkailu on korvannut maatalouden. Kaikissa esimerkeissä matkailu on edelleen kohteiden pääelinkeino ja talouden veturi-toimiala. Huomionarvoista on se, että tapaustutkimusten elinkeinorakenteen muutosprosessissa on “hypätty” kokonaan teollisuusvaiheen ohi; perifeeristen alueiden sijainti ja ominaispiirteet eivät ole suotuisia (suur)teollisuuden sijoittumiselle.

Löytämismvaiheessa (vaihe 1, kuva 2) on kyse saavutettavuudeltaan eristäytyneestä, perifeerisestä kylästä, jossa primaarielinkeinot ovat hallitsevia. Matkailijamäärät ovat vähäisiä ja eikä loma-asuntoja ole vielä rakennettu, joten kylien merkitys vierailukohteena on vaatimaton. Ne eivät ole myöskään varsinaisesti (matkailun) kehittämistoiminnan kohteena. Kylät ovat pitkälti arkielämän kohteita, työ- ja asuin ympäristöjä paikallisväestölle. Kohteilla ei ole roolia palvelutoimintojen ympäristönä, koska palveluita ei tässä vaiheessa juuri ole. Samoin kohdealueiden merkitys virkistys- ja vapaa-ajan ympäristönä on vähäinen, sillä perustoimeentulon hankkiminen hallitsee asukkaiden jokapäiväistä elämää. Löytämismvaiheessa kylät ovat siis lähinnä arkielämän kohteita (TY/AY). Tässä vaiheessa kohde ei erotu ominaispiirteiltään ympäröivästä alueesta vaan on osa *periferiaa*.

Sitoutumismvaiheessa (vaihe 2, kuva 2) matkailu valitaan kehitettäväksi elinkeinoksi ja sen merkitys aluetaloudelle on painavampi kuin löytämismvaiheessa. Tilannetta voidaan tulkita transitiovaiheeksi, jossa sekä perinteiset elinkeinot että matkailu ovat likimain tasapainotilassa. Matkailijamäärien lisääntyessä kylistä tulee vierailukohteita, mutta loma-asuntojen rakentaminen on vielä vähäistä. Matkailusta on kuitenkin muotoutumassa kylien talouden kulmakivi, mikä näkyy matkailuelinkeinotoiminnan kehittymisenä. Paikallisväestö tuottaa matkailijoiden tarvitsemat vaatimattomat peruspalvelut, kuten ravitsemis- ja majoituspalvelut, ja julkinen sektori huolehtii infrastruktuurin kehittämisestä. Arkielämän rooleista työ- ja asuin ympäristön lisäksi kylien merkitys korostuu orastavina palvelutoimintojen sekä virkistys- ja vapaa-ajan ympäristönä edelliseen kehitysvaiheeseen verrattuna. Sitoutumismvaiheessa – transitiovaiheessa – kylät ovat siis samanaikaisesti arkielämän (TY/AY), vierailuiden (MY) ja matkailun kehittämistoiminnan (LIY/AKY) kohteita. Ne eivät vielä kuitenkaan erotu kovin selvästi toimintaympäristöstä vaan ovat edelleen osa *periferiaa*, mutta saavutettavuuden parantuminen vähentää eristäytyneisyyttä. Aluetalouden kehitys on sitoutumismvaiheessa korkeampi kuin löytämismvaiheessa, koska matkailu on jo aikaansaanut hidasta, myönteistä kehitystä.

(2000) mukaan sitä, että kohteen kaikki elinkeinotoiminta on riippuvuus-suhteessa matkailuun. Matkailijamäärien kasvaessa kylästä on tullut varsinaisesti matkailukeskus, jonka majoitusmahdollisuuksia monipuolistavat kakkosasunnot (ks. Williams & Hall 2002). Matkailukeskukset ovatkin ennen muuta vierailukohteita (MY/LAY). Yksityiset yritykset tuottavat palveluita matkailijoille, kun julkisen sektorin vastuulla on yritysten toimintaympäristön ja -edellytysten kehittäminen sekä infrastruktuurista ja julkisista (matkailu)palveluista huolehtiminen. Kansalliselta ja kansainväliseltä tasolta tulevien matkailijoiden ohella keskusten yritystoiminnan omistussuhteissa ja investointien maantieteellisessä “alkuperässä” tapahtuu muutoksia. Yritykset voivat olla jopa osa kansainvälistä ketjua, jolloin kehittämispääomat saattavat tulla aina kansainväliseltä tasolta asti (ks. Keller 1987; Prideaux 2000; 2004; Johnston 2001a; 2001b).

Tässä vaiheessa keskukset ovat matkailun kehittämistoiminnan kohteita (LIY/AKY). Matkailukeskuksen rooli muuttuu Incirlioglun ja Culcuoluglun (2004) käsitteitä tulkiten (pelkästä) toimeentulon paikasta pääomien kasautumispaikaksi. Alueen ulkopuolisten tahojen mukaantulo kehitysprosessiin asettaa haasteita kestäväälle kehitykselle, sillä kehittämisen kontrolli myötäilee pääomien aluehierarkiata. Kohteen käyttötarkoitus on muuttunut, kun alun perin primaarielinkeinojen hallitsemasta tilasta on siirrytty matkailun aikakauteen. Toisin sanoen alue on kohdannut institutionaalisen muutoksen.

Matkailun kehittyminen – yritystoiminnalla ja työpaikoilla mitattuna – merkitsee väestökasvua. Se on seurausta muuttoliikkeestä, kun alueelle luodaan uusia työmahdollisuuksia eikä paikallinen työvoiman tarjonta riitä tyydyttämään kasvavaa kysyntää (Prideaux 1996, 70–74; Buhalis 2000; Salvà-Tomás 2002; Williams & Hall 2002). Edelliseen kehitysvaiheeseen verrattuna erityisesti palvelutoimintojen ympäristö korostuu, mikä johtuu matkailukeskusten hierarkisen aseman kohoamisesta. Samalla keskukset huolehtivat osaltaan lähiseudun palvelutarjonnasta. Matkailukohteiden muuttuessa perinteisistä maatalousyhteisöistä kohti palveluyhteisöjä ja palkkatyötä paikallisväestölle jää enemmän vapaa-aikaa. Näin ollen keskukset ovat asukkaille, lähiseutu mukaan lukien, päivittäin ja viikonloppuisin virkistys- ja vapaa-ajanympäristönä. Kaikkiaan matkailukeskusten rooli arkielämän kohteena vahvistuu ja monipuolistuu (TY/PTY/AY/VVY). Aluetalouden kehitys on edellisiin vaiheisiin verrattuna korkea, ja matkailun taloudellinen merkitys kohteelle on erittäin suuri. Samalla matkailukeskus muuttuu aluekehityksen näkökulmasta *periferiasta keskuksiksi*.

Stagnaatiovaiheen jälkeen kehitysprosessi voi jatkua periaatteessa kolmella tavalla. Ensimmäinen vaihtoehto (vaihe 4a, kuva 2) on *uusi kasvu*. Tässä tapauksessa matkailu säilyttää vahvan asemansa aluetaloudessa ja aluekehitystä viedään eteenpäin matkailuvetoisena. Baumin (1998) mukaan on kehitettävä kokonaan uusia tuotteita ja matkailumuotoja täydentämään olemassa olevaa tarjontaa, mikä voidaan tulkita kohteen matkailumahdollisuuksien uudelleeninventoin-

niksi. Näillä uusilla, innovatiivisilla tuotteilla on omat syklinsä kohdealueen sisällä (ks. Corak 2006; Lundgren 2006). Matkailukeskusten uuden kasvun strategiset toimenpiteet liittyvät pitkälti tuotteen uudelleen organisointiin ja/tai muuttamiseen (ks. Agarwal 2002; 2006; Cooper 2006).

Yksi klassinen esimerkki uudesta kasvusta on Yhdysvaltojen Atlantic City (Stansfield 1978; 2006), jossa matkailu saatiin jälleen kukoistamaan kasinon myötä. Barbadosilla uusi kasvu perustui puolestaan golfiin (Potter & Phillips 2004). Viime vuosina perinteisten rantakohteiden (*sea, sun, sand*) vapaa-ajanmatkailua on pyritty monipuolistamaan täydentämällä matkailutuotetta muun muassa (lähialueiden) kulttuurivetoimmalla, mistä ovat esimerkkejä Malta (Markwick 1999; 2001), entinen Jugoslavia (Jordan 2000; Hall 2003), Kreikka (Andriokis 2001; 2006), Kypros (Sharpley 2003) ja Meksiko (Torres 2002; Brenner 2005). Toisaalta Israelin Välimeren matkailukohteissa (Cohen-Hattab & Shoval 2004) vapaa-ajanmatkailu, tarkoittaen lähinnä rantalomailua, on korvautunut liikematkailulla sekä sukulaisten ja tuttavien luona vierailuilla. Britannian rantakohteissa (Knowles & Curtis 1999; Agarwal 2002; 2006) on taas panostettu kulttuurivetoimmaksi lisäksi muun muassa kokous- ja kongressimatkailuun “paikkaamaan” taantuvaa vapaa-ajanmatkailua.

Uuden kasvun vaiheessa kohteiden kehitys etenee siis matkailuvetoisena. Ainoa muutos edellisiin vaiheisiin (kehittyminen–vakiintuminen–stagnaatio) on matkailun mahdollinen institutionaalisen luonteen muuttuminen: vapaa-ajanmatkailu voi (osittain) korvautua työperäisellä matkailulla sekä sukulaisten ja tuttavien luona yöpymisillä. Matkailukeskuksista on löydettävissä edelleenkin esitetyt kahdeksan ympäristöä, ja kohteiden ominaispiirteet muistuttavat *keskusta*.

Toisessa vaihtoehdossa (vaihe 4b, kuva 2) matkailu jatkaa stagnaatiovaiheessa eli *stabilisoituu*. Tällöin matkailulla on aluetalouteen edelleen suuri merkitys, minkä seurauksena aluekehitys jatkuu matkailuvetoisena. Aluetalouden kehitys pysyy myös korkeana. Matkailukeskuksen asema säilyy ympäröivään alueeseen nähden *keskuksena*, mikäli toimintaympäristön kehitys ei saavuta kohdetta. Stagnaatiovaiheen jatkuessa matkailukeskuksista on tunnistettavissa kaikki kahdeksan ympäristöä.

Matkailun hallitsemassa vaiheessa kohteen ja ympäröivän alueen suhdetta käsitteellistää osuvasti Saarisen (2001; 2003; 2004) termi *differentioituminen*. Sen mukaan matkailuvaiheessa kohteen “alkuperäiset” ominaispiirteet muuttuvat, mikä merkitsee matkailukeskusten kulttuuris-sosiaalisten, taloudellisten ja ympäristöllisten piirteiden erilaistumista ympäristöön nähden. Kohteiden voidaan tulkita enklavisoituvan ympäröivästä alueesta muodostaen toiminnallisen saarekkeen.

Matkailuvaiheen jälkeinen tilanne: taantumisvaihe

Stagnaatiovaiheen jälkeisessä kolmannessa vaihtoehdossa, *taantumisvaiheessa*, matkailun suhteellinen painoarvo, tai matkailuriippuvuus, pienenee ja alueen suuntautumisessa saattaa tapahtua muutos. Uudelleen suuntautuminen voi olla strateginen valinta (Baum 1998). Esimerkiksi kilpailutilanteessa tapahtuneet muutokset ”pakottavat” kohteita etsimään vaihtoehtoisia kehityspolkuja, joita on periaatteessa ainakin kaksi. Ensimmäisessä tapauksessa (vaihe 4c, kuva 2) matkailun merkitys aluetalouteen vähenee, eikä sitä korvaa varsinaisesti mikään muu elinkeino – näin ollen myös aluetalous taantuu. Edelliseen viitaten useat Englannin merenrantakeskukset ovat kohdanneet sosiaalis-taloudellisia ongelmia (ks. Agarwal & Brunt 2006). Aluetalous ja matkailu ovat kuitenkin korkeammalla tasolla kuin löytämisvaiheessa. Tätä perustellaan sillä, että kohde oli alkuvaiheessa primaarielinkeinojen hallitsema eristäytynyt kylä. Matkailun avulla alueen saavutettavuus on parantunut, elinkeinorakenne monipuolistunut ja alueelle on rakennettu palveluvarustusta, joten paluuta löytämisvaiheen perinteiseen kylään ei enää ole.

Kirjallisuudessa on joitakin esimerkkejä kohteiden uudelleen suuntautumisesta, minkä seurauksena alue kohtaisi jälleen käyttötarkoituksen muutoksen. Esimerkiksi Hollannin Schveningenin (van de Weg 1982) uudessa roolissa painottuvat paikallisten ihmisten tarpeet, kuten virkistystoiminnot, asuminen ja ostosmahdollisuudet. Lähiseudun päiväkävijöiden virkistysmahdollisuutta on korostettu myös muun muassa Kanadan Port Stanleyssä (Hinch & Butler 1988) ja Englannin rantalomakohteissa (Agarwal 1994; Knowles & Curtis 1999). Mikäli kohde muuttuu paikalliseksi virkistysalueeksi, sen matkailullinen rooli vastaavasti pienenee.

Asuminen uutena (pää)toimintona on saanut runsaasti osakseen huomiota, sillä se on nostettu esille esimerkiksi Port Stanleyn (Hinch & Butler 1988), Kanadan Parksvillen ja Qualicum Beachin (Foster & Murphy 1991), Espanjan Sitgesin (Priestley & Mundet 1998), Israelin Välimeren matkailukeskusten (Cohen-Hattab & Shoval 2004) ja laajasti Englannin rantakohteiden (Agarwal 1994; Knowles & Curtis 1999) tapauksissa. Asumiseen viittaavista vaihtoehdoista on syytä tuoda julki myös pendelöinti, mitä on korostettu Port Stanleyn (Hinch & Butler 1988) sekä Espanjan Torremolinosin (Pollard & Dominguez Rodriguez 1993) ja Sitgesin (Priestley & Mundet 1998) tutkimuksissa. Luonnollisesti pendelöinti edellyttää kohteen sijaintia lähellä kaupunkikeskusta ja toimivia liikenneyhteyksiä.

Pysyvän asumisen ohella kohteiden yhtenä uutena (pää)roolina on nostettu esille loma-asuminen. Tällä tarkoitetaan tilapäistä liikkumista kohdealueelle, niin sanottua kakkosasumista tai mökkeilyä. Esimerkiksi Kanadan Sauble Beachin (Strapp 1988) päätoiminnoksi muodostui varsinaisen matkailuvaiheen

jälkeen kakkosasuminen, jota on esitetty myös Port Stanleyyn (Hinch & Butler 1988) eräänä vaihtoehtona. Loma-asumisen kannalta on olennaista mukavuusarvojen säilyminen ja hyvä saavutettavuus lähtöalueelta.

Uudelleen suuntautumisessa kohdealueet ovat ennen muuta virkistys- ja vapaa-ajanympäristöjä paikallisväestölle lähiseudun asukkaat mukaan lukien tai joko vakituisia tai tilapäisiä asuinympäristöjä. (Suur)kaupunkien pendelöintietäisyyden ulkopuolella sijaitsevien kohteiden asuinympäristöjen tapauksessa painotetaan usein eläkeläisten pysyvää tai väliaikaista muuttoa. Sen sijaan työ- ja palvelutoimintojen ympäristönä kohteiden rooli ei ole yhtä vahva kuin matkailuvaiheessa, sillä niiden hierarkkinen asema on alhaisempi. Koska matkailu ei ole enää alueen primaarinen toiminto, tämä heijastuu vierailuiden, siis varsinaisten matkailijoiden määrän, hiipumisena. Toisaalta kohdealueilla voi olla runsaasti loma-asuntoja, joten ne saattavat olla edelleen vierailukohteita. Kaikkiaan alueet ovat lähinnä arkielämän kohteita (AY/VVY) tai loma-asuntojen ansiosta vierailukohteita (LAY). Taantumisvaiheessa kohteen ominaispiirteet muistuttavat *periferiaa*. Tätä perustellaan sillä, että kohteita ei enää kehitetä (matkailu)elinkeinovetoisesti eivätkä ne siten erotu ympäröivästä alueesta esimerkiksi taloudellisilla piirteillä.

Toisessa tapauksessa (vaihe 4d, kuva 2) matkailukeskuksesta kehittyvä kaupunkitaso on keskus, jolloin matkailu on vain yksi kehitettävä elinkeino muiden joukossa (Johnston 2001a; 2001b). Matkailun merkitys aluetaloudelle pienee – ainakin suhteellisesti – muiden elinkeinojen korvattessa matkailun ja ottaessa sen aseman aluekehityksen välineenä. Mikäli matkailukiinteistöjä saneerataan muuhun käyttöön, mistä on esimerkkejä Britannian merenrantakohteista (Agarwal 1997; 2002; Demetriadi 1997, 66–67) sekä Espanjan Katalonian (Priestley & Mundet 1998) ja Israelin Välimeren matkailukeskuksista (Cohen-Hattab & Shoval 2004), matkailu voi taantua absoluuttisestikin. Kaupunkeja kehitetään usein monipuolisesti eri elinkeinojen avulla, joten kohteen käyttötarkoitus ja institutionaalinen luonne muuttuvat. Elinkeinopohjan monipuolistuessa ja laajentuessa aluetalouden kehitys on korkeampi kuin aikaisemmin. Kaupunki erottuu toimintaympäristöstä *keskuksen* ominaispiirteillä. Itse asiassa kyse on Johnstonin esittämästä jatkumosta, jossa perifeerisen kylän kehitysprosessi etenee matkailukeskuksen kautta monipuoliseksi kaupunkikeskukseksi.

Johnstonin (2001a; 2001b) viitoittama kehityspolku on toteutunut Havaijisaarten Konan kohdalla. Konaa voidaan pitää esimerkkinä Baumin (1998) mainitsemasta strategisesta valinnasta, sillä alueen suunnitelmassa matkailun painoarvo ei ole enää yhtä suuri kuin aikaisemmin. Uudessa suunnitelmassa on tehty aluevarauksia erityisesti asumiselle, muulle teollisuudelle ja erilaisille palvelutoiminnoille. Myös Espanjan Lloret de Marin (Baum 2006) strategiassa on kiinnitetty huomiota matkailun lisäksi asumiseen. Johnstonin jatkumon

mukaisia vaiheita on havaittu Indonesian Kutan (Hussey 1989) tapauksessa, kun pienestä kylästä kehittyi matkailukeskus. Samalla Kuta muutti statuksensa kaupungiksi, ja siitä käytetään nykyään nimitystä pieni kaupunkikeskus (*small urban center*). Samoin Thaimaan Pattayan (Smith 1992) ja Nepalín Namche Bazaarin (Nepal 2005) kehitys eteni kylästä matkailukeskukseksi ja edelleen kaupungiksi. Mainittujen esimerkkien kohdalla matkailu on kuitenkin edelleen kohteiden pääelinkeino. Sen sijaan Israelin Välimeren matkailukeskukset (Cohen-Hattab & Shoval 2004) ovat matkailun taantumisen seurauksena muuttuneet asutus- ja palvelukeskittymiksi, joiden elinkeinotoiminnassa korostuvat matkailun ohella kaupalliset ja muut palvelut, vaikka kohteiden institutionaalinen muutos ei ollut strateginen tavoite.

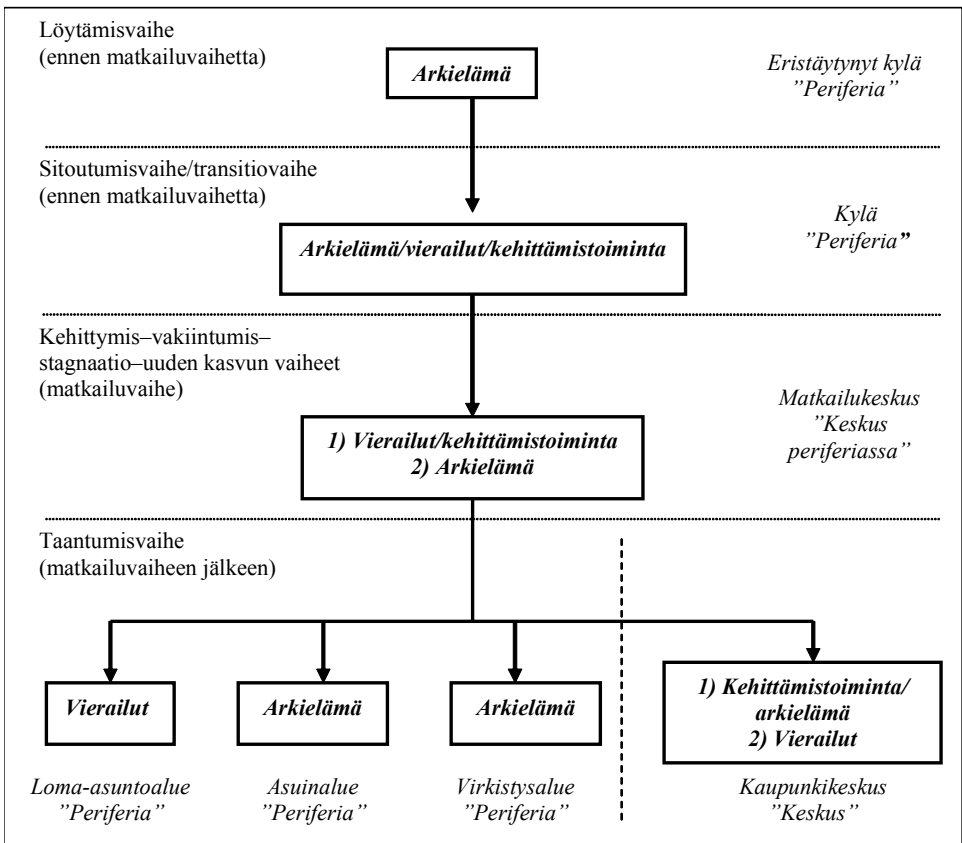
Tässä vaihtoehdossa alueet eivät ole enää välttämättä ensisijaisesti vierailukohteita. Vaikka matkailu on kaupungeissa absoluuttisesti suurta, se ei ole suhteellisesti tarkasteltuna yhtä tärkeä kuin matkailuvaiheessa. Samoin loma-asuntojen merkitys on kaupungeissa usein vähäisempi kuin matkailukeskusten kohdalla. Monipuoliset kaupungit ovat ennen muuta kehittämistoiminnan ja arkielämän kohteita, mutta yritystoiminta ja investoinnit suuntautuvat tässä uudessa tilanteessa pitkälti muuhun elinkeinotoimintaan kuin matkailuun. Arkielämän näkökulmasta kohteet ovat sekä työ- että asuinympäristöjä. Alueiden hierarkkinen asema on korkea ympäristöön nähden, mikä tarkoittaa palvelutoimintojen ympäristön korostumista. Virkistys- ja vapaa-ajantoiminnot painottuvat kaupunkikulttuuriin ja urbaaneihin vapaa-ajanviettomahdollisuuksiin, kuten kulttuuripalveluihin ja erilaisiin tapahtumiin. Monipuolinen kaupunkikeskus on siten kehittämistoiminnan (LIY/AKY), arkielämän (TY/PTY/AY/VVY) ja vierailuiden kohde (MY).

Kaikkiaan matkailun jälkeistä vaihetta voidaan käsitteellistää Saarisen (2001, 52–54; 2003) termillä *dedifferentioituminen*. Hänen mukaansa tällä tarkoitetaan kohteiden matkailullisen luonteen ja ominaispiirteiden erilaisuuden “häviämistä”: matkailukeskuksista tulee esimerkiksi työ- ja asuinympäristöjä (kausi)asukkaille ja etätyötä tekeville “matkailijoille”.

Yhteenvedo ja mallin reunaehdot

Tämän kirjoituksen tarkoituksena oli mallintaa teoreettisesti kirjallisuusesimerkkien kautta kohdealueen toimintojen muutosta tilassa ja ajassa. Malli hahmottaa uudella tavalla, toimintojen näkökulmasta, kohdealueen sisäistä ja ulkoista muutosta suhteessa aikaan ja nostaa esille mahdollisia matkailuvaiheen jälkeisiä alueiden uusia käyttömuotoja. Malli ei ole kuitenkaan luonteeltaan deterministinen, vaan se kuvaa erilaisia kehitysmahdollisuuksia. On korostettava, että kypsyysvaiheen jälkeiset vaihtoehdot saattavat olla esitettyjen “päätoimintojen” yhdistelmiä.

Mikäli kyseessä on niin sanottu perinteinen matkailukeskus, kohdealueella on oma elinkeino- ja asutushistoriansa. Useimmissa tapauksissa periferiassa sijaitsevien eristäytyneiden kylien elinkeinorakenteessa painottuvat ennen matkailuvaihetta primaarielinkeinot (kuva 3). Teoreettisesti elinkaarimallin löytämis- ja sitoutumisvaiheessa eristäytyneet kylät ovat pitkälti paikallisen väestön arkielämän kohteita, jolloin niiden rooli vierailuiden tai matkailun kehittämistoiminnan kohteena ei vielä nouse esille. Sitoutumisvaiheessa, transiiovaiheessa, matkailun merkitys on kuitenkin suurempi kuin löytämisvaiheessa, mikä tarkoittaa myös kylien kasvavaa painoarvoa vierailuiden ja matkailuelinkeinotoiminnan näkökulmista. Tässä vaiheessa ne ovat samanaikaisesti niin arkielämän, vierailuiden kuin matkailun kehittämistoiminnan kohteita. Kummassakin vaiheessa kohdealueiden ominaispiirteet muistuttavat aluekehityksen näkökulmasta periferiaa.

Kuva 3. Malli matkailukeskusten toimintojen muutosprosessista Butlerin (1980) elinkaarimallin ja aluekehityksen keskus-periferia-asetelman viitekehyksessä.

Matkailuvaiheessa, elinkaarimallin kehittyminen–vakiintumis–stagnaatio–uuden kasvun vaiheissa, keskusten kaikki kolme toimintoa ovat esillä. Tässä vaiheessa kohteista tulee varsinaisesti matkailukeskuksia. Ensisijaiset toiminnot liittyvät vierailuihin, minkä seurauksena myös matkailun kehittämistoiminta korostuu. Yritystoiminnan kehittyminen ja työpaikkojen lisääntyminen luovat edellytykset keskusten roolille arkielämän kohteena. Matkailuvaiheessa kohteen toiminnot ovat monipuolistuneet lähtötilanteeseen nähden ja aluekehityksen katsannosta matkailukeskusten ominaispiirteet myötäilevät keskusta. Uuden kasvun vaiheessa painottuvat uudet matkailutuotteet ja -muodot.

Matkailuvaiheen jälkeen, elinkaarimallin taantumisvaiheessa, alueilla on kirjallisuuden mukaan periaatteessa neljä vaihtoehtoa. Taantuminen tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että matkailun suhteellinen merkitys aluetalouteen pienenee. Matkailullinen taantumisvaihe voi olla myös strateginen tavoite, mikä tarkoittaa uudelleen suuntautumista ja matkailusta luopumista.

Ensimmäisessä vaihtoehdossa, loma-asuntoalueen roolissa, painottuvat vierailut (LAY). Jos periferiassa sijaitsevien kohteiden varsinainen matkailu taantuu, uusi mahdollisuus saattaa piillä nimenomaan loma-asuntoalueessa. Tämä edellyttää mukavuusarvojen säilymistä ja hyvää saavutettavuutta lähtöalueelta. Loma-asuntoalueilla eräs vartenotettava toiminto voi olla myös etätyö, jolloin korostuvat muun muassa tietoliikenneyhteydet. Toisessa vaihtoehdossa matkailukeskus muuttuu asuinalueeksi ja kolmannessa (paikalliseksi) virkistysalueeksi. Kummassakin edellisessä käyttötarkoituksessa kohdealueiden toiminnossa painottuu arkielämä (AY/VVY). Roolin muuttuminen asumiseen tai virkistystoimintoihin edellyttää maantieteelliseen sijaintiin ja saavutettavuuteen liittyviä ominaisuuksia: kohteiden täytyy olla kohtalaisen lähellä suurempaa (kaupunki)keskusta, jonne on toimivat liikenneyhteydet. Alue on ikään kuin kaupungin asuinsatelliitti tai virkistyskohde. (Suur)kaupunkien pendelöintitietäisyyden ulkopuolella sijaitsevien kohteiden vakituiset asukkaat saattavat olla eläkeläisiä, joista on tullut loma-asukasvaiheen jälkeen pysyviä asukkaita. Yhteistä näillä kolmelle käyttömuodolle on se, että kohteiden voidaan tulkita sisältävän aluekehityksen näkökulmasta periferiaan liitettäviä piirteitä, koska niitä ei enää kehitetä (matkailu)elinkeinovetoisesti eivätkä ne siten erotu ympäröivästä alueesta. Kaikkiaan näissä vaihtoehdoissa toiminnot ovat yksipuolistuneet matkailuvaiheeseen verrattuna.

Neljännessä vaihtoehdossa kohteista kehittyi monipuolisia kaupunkikeskuksia. Tällöin ne ovat kehittämistoiminnan ja arkielämän kohteita, mutta matkailun suhteellinen merkitys, tai matkailuriippuvuus, pienenee. Näin ollen vierailut eivät ole välttämättä alueiden ensisijaisia toimintoja, vaikka matkailu voi olla absoluuttisesti suurta. Monipuolisten kaupunkien kohdalla elinkeinotoiminnan painopiste on usein muussa kuin matkailussa. Mikäli matkailu korvautuu talouden päätoimintona muilla elinkeinoilla, tämä edellyttää alueilta

sopivuutta valittuun uuteen elinkeinotoimintaan. Aluekehityksen katsannosta kaupunkien ominaispiirteet myötäilevät keskusta monipuolisine toimintoineen.

Esitetyllä mallilla on muutamia reunaehtoja. Malli soveltuu ennen matkailuvaihetta ja matkailuvaiheessa parhaiten länsimaisten markkinatalousmaiden perifeeristen matkailukeskusten kehitysprosessin kuvaamiseen, sillä investointeihin tarvittava pääoma oletetaan alussa saatavan pitkälti kohdealueelta ja vasta kehitysvaiheessa alueen ulkopuolelta. Kehityksessä pääoma on usein jo alkuvaiheissa ulkomaista (ks. Weaver 1988; 1990; Harrison 1995; Douglas 1997; Akama 1999; Butler 1999). Matkailuvaiheen jälkeisillä vaihtoehdoilla on omat, edellä läpikäytyt reunaehdot.

Kylissä oletetaan lähtötilanteessa vallitsevan primaarielinkeinot ja asuvan paikallisväestöä, jonka keskuudessa vallitsee perinteinen elämäntapa ja -tyyli. Jos taas alueella ei ole aikaisempaa elinkeino- ja asutushistoriaa, ensivaiheet ohitetaan hyvinkin nopeasti prosessin alkaessa suoraan kehitysvaiheesta.

Matkailuvaiheessa kohdealueiden oletetaan saavuttaneen vähintään kansallisen, mieluummin kansainvälisen, tason pääelinkeinonaan matkailu. Tämä merkitsee keskusasemaa ympäristöön nähden, mikä on edellytys matkailukeskusten monille toiminnoille. Erityisesti viimeksi mainittu koskee monipuolista palvelutoimintojen ympäristöä.

Malli soveltuu parhaiten paikallistason tarkasteluun. Ylemmät aluetasot sisältävät vaihtelevan määrän eri kehitysvaiheissa olevia kohteita, joten niiden aggregointi yhden kehityskäyrän alle on tulkinnanvaraista.

Tapaustutkimusten perusteella matkailukeskusten kehitysprosessi on yleisesti tunnistettu ja tunnustettu aina kypsyyssvaiheeseen saakka. Esimerkiksi Pohjois-Suomen suuret matkailukeskukset ovat tällä hetkellä kehitysvaiheessa, ja niillä on keskusasema toimintaympäristöön nähden (ks. Kauppila 2004). Esille tuoduista mahdollisista matkailuvaiheen jälkeisistä kehityspoluista pitkäkestoinen loma-asuminen lienee mainituille keskuksille ainoa varteenotettava vaihtoehto. Mülleriin (2002) viitaten etäällä lähtöalueista sijaitsevissa kakkos-asunnoissa vierailutiheys on alhainen mutta viipymä pitkä.

On painotettava, että tässä tutkimuksessa esitetty malli on luonteeltaan teoreettinen. Näin ollen erityisesti stagnaatiovaiheen jälkeisistä vaihtoehdoista tarvitaan laajemmin empiiristä tutkimusta erityyppisiltä alueilta, jotta voidaan tarkentaa mahdollisia kehityspolkuja ja niiden reunaehtoja. Tämä koskee ennen muuta muita kuin matkailupainotteisia tulevaisuudenkuvia, sillä Agarwal ja Brunt (2006) varoittavat, että Englannissa ja muualla Euroopassa matkailukohteiden jälkistagnaatiovaiheessa, rakennemuutoksessa, haettavat ratkaisut ovat usein liian matkailukeskeisiä. Viitteitä uusille käyttömuodoille antavat maantieteelliset ominaisuudet, kuten kohteen sijainti, saavutettavuus ja liikenneyhteydet, palvelurakenne ja aluehierarkkinen asema sekä mukavuusarvot.

Kirjallisuus

- Agarwal, S. (1994). The resort cycle revisited: implications for resorts. Teoksessa Cooper, C. P. & A. Lockwood (toim.): *Progress in Tourism, Recreation and Hospitality Management*. Volume 5. John Wiley & Sons, Chichester, 194–208.
- Agarwal, S. (1997). The resort cycle and seaside tourism: an assessment of its applicability and validity. *Tourism Management* 18: 2, 65–73.
- Agarwal, S. (2002). Restructuring Seaside Tourism. *The Resort Lifecycle*. *Annals of Tourism Research* 29: 1, 25–55.
- Agarwal, S. (2006). Coastal Resort and Restructuring and the TALC. Teoksessa Butler, R. W. (toim.): *The Tourism Area Life Cycle*, Vol. 2. Conceptual and Theoretical Issues. Channel View Publications, Clevedon, 201–218.
- Agarwal, S. & P. Brunt (2006). Social exclusion and English seaside resorts. *Tourism Management* 27: 4, 654–670.
- Akama, J. S. (1999). The Evolution of Tourism in Kenya. *Journal of Sustainable Tourism* 7: 1, 6–25.
- Andriotis, K. (2001). Tourism Planning and Development in Crete: Recent Tourism Policies and their Efficacy. *Journal of Sustainable Tourism* 9: 4, 298–316.
- Andriotis, K. (2006). Researching the development gap between the hinterland and the coast – evidence from the island of Crete. *Tourism Management* 27: 4, 629–639.
- Barker, M. L. (1982). Traditional Landscape and Mass Tourism in the Alps. *The Geographical Review* 72: 4, 395–415.
- Baud-Bovy, M. & F. Lawson (1998). *Tourism and Recreation*. Handbook of Planning and Design. The Architectural Press, Oxford.
- Baum, T. (1998). Taking the Exit Route: Extending the Tourism Area Life Cycle Model. *Current Issues in Tourism* 1: 2, 167–175.
- Baum, T. (2006). Revisiting the TALC: Is There an Off-Ramp? Teoksessa Butler, R. W. (toim.): *The Tourism Area Life Cycle*, Vol. 2. Conceptual and Theoretical Issues. Channel View Publications, Clevedon, 219–230.
- Botterill, D., Owen, R. E., Emanuel, L., Foster, N., Gale, T., Nelson, C. & M. Selby (2000). Perceptions from Periphery: The Experience of Wales. Teoksessa Brown, F. & D. Hall (toim.): *Tourism in Periphery Areas*. Case Studies. Channel View Publications, Clevedon, 7–38.
- Brenner, L. (2005). State-planned Tourism Destinations: The Case of Huatulco, Mexico. *Tourism Geographies* 7: 2, 138–164.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management* 21: 1, 97–116.
- Butler, R. W. (1980). The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources. *The Canadian Geographer* 24: 1, 5–12.
- Butler, R. W. (1999). Tourism – An Evolutionary Perspective. Teoksessa Nelson, J. G., Butler, R. & G. Wall (toim.): *Tourism and Sustainable Development: Monitoring, Planning, Managing, Decision Making*. A Civic Approach. 2. painos. University of Waterloo, Department of Geography, Publication Series Number 52, 33–61.
- Butler, R. (2006a). The Origins of the Tourism Area Life Cycle. Teoksessa Butler, R. W. (toim.): *The Tourism Area Life Cycle*, Vol. 1. Applications and Modifications. Channel View Publications, Clevedon, 13–26.
- Butler, R. W. (toim.) (2006b). *The Tourism Area Life Cycle*, Vol. 1. Applications and Modifications. Channel View Publications, Clevedon.

- Butler, R. W. (toim.) (2006c). *The Tourism Area Life Cycle, Vol. 2. Conceptual and Theoretical Issues*. Channel View Publications, Clevedon.
- Cohen, E. (1972). Towards a Sociology of International Tourism. *Social Research* 39: 1, 164–182.
- Cohen-Hattab, K. & N. Shoval (2004). The Decline of Israel's Mediterranean Resorts: Life Cycle Change Versus National Tourism Master Planning. *Tourism Geographies* 6: 1, 59–79.
- Cooper, C. (2006). The Anatomy of the Rejuvenation Stage of the TALC. Teoksessa Butler, R. W. (toim.): *The Tourism Area Life Cycle, Vol. 2. Conceptual and Theoretical Issues*. Channel View Publications, Clevedon, 183–200.
- Corak, S. (2006). Modification of the Tourism Area Life Cycle Model for (Re)inventing a Destination: The Case of the Opatija Riviera, Croatia. Teoksessa Butler, R. W. (toim.): *The Tourism Area Life Cycle, Vol. 1. Applications and Modifications*. Channel View Publications, Clevedon, 271–286.
- de Albuquerque, K. & J. L. McElroy (1992). Caribbean Small-Island Tourism Style and Sustainable Strategies. *Environmental Management* 16: 5, 619–632.
- Demetriadi, J. (1997). The golden years: English seaside resorts 1950–1974. Teoksessa Shaw, G. & A. Williams (toim.): *The Rise and Fall of British Coastal Resort. Cultural and Economic Perspectives*. Mansell, London, 49–75.
- Douglas, N. (1997). Applying the Life Cycle Model to Melanesia. *Annals of Tourism Research* 24: 1, 1–22.
- Doxey, G. V. (1975). A Causation Theory of Visitor-Resident Irritants; Methodology and Research Inferences. *The Impact of Tourism. Sixth Annual Conference Proceedings of the Travel Research Association, San Diego*, 195–198.
- Essex, S., Kent, M. & R. Newnham (2004). Tourism Development in Mallorca: Is Water Supply a Constraint? *Journal of Sustainable Tourism* 12: 1, 4–28.
- Foster, D. M. & P. Murphy (1991). Resort Cycle Revisited. *The Retirement Connection. Annals of Tourism Research* 18: 4, 553–567.
- Gale, T. (2005). Modernism, Post-Modernism and the Decline of British Seaside Resorts as Long Holiday Destinations: A Case Study of Rhyl, North Wales. *Tourism Geographies* 7: 1, 86–112.
- Getz, D. (1999). Resort-Centred Tours and Development of the Rural Hinterland: The Case of Cairns and The Atherton Tablelands. *The Journal of Tourism Studies* 10: 2, 23–34.
- Gilbert, E. W. (1939). The Growth of Island and Seaside Health Resorts in England. *Scottish Geographical Magazine* 55: 1, 16–35.
- Gilbert, E. W. (1949). The Growth of Brighton. *The Geographical Journal* 114: 1–3, 30–52.
- Goodall, B. (1987). *The Penguin Dictionary of Human Geography*. Penguin Books, London.
- Hall, C. M. & S. Boyd (2005). Nature-based Tourism in Peripheral Areas: Introduction. Teoksessa Hall, C. M. & S. Boyd (toim.): *Nature-based Tourism in Peripheral Areas. Development or Disaster?* Channel View Publications, Clevedon, Buffalo and Toronto, 3–17.
- Hall, C. M., Williams, A. M. & A. A. Lew (2004). Tourism: Conceptualizations, Institutions, and Issues. Teoksessa Lew, A. A., Hall, C. M. & A. M. Williams (toim.): *A Companion to Tourism*. Blackwell, Malden, Oxford and Carlton, 3–21.
- Hall, D. (2003). Rejuvenation, Diversification and Imagery: Sustainability Conflicts for Tourism Policy in Eastern Adriatic. *Journal of Sustainable Tourism* 11: 2–3, 280–294.
- Harrison, D. (1995). Development of Tourism in Swaziland. *Annals of Tourism Research* 22: 1, 135–167.

- Haywood, K. M. (1986). Can tourist-area life cycle be made operational? *Tourism Management* 7: 3, 154–167.
- Haywood, K. M. (2006a). Evolution of Tourism Areas and the Tourism Industry. Teoksessa Butler, R. W. (toim.): *The Tourism Area Life Cycle, Vol. 1. Applications and Modifications*. Channel View Publications, Clevedon, 51–69.
- Haywood, K. M. (2006b). Legitimising the TALC as a Theory of Development and Change. Teoksessa Butler, R. W. (toim.): *The Tourism Area Life Cycle, Vol. 2. Conceptual and Theoretical Issues*. Channel View Publications, Clevedon, 29–43.
- Hinch, T. & R. Butler (1988). The Rejuvenation of a Tourism Center: Port Stanley, Ontario. *Ontario Geography* 32, 29–52.
- Hoffman, P. R. (1992). Tourism and Language in Mexico's Los Cabos. *Journal of Cultural Geography* 12: 2, 77–92.
- Hussey, A. (1989). Tourism in a Balinese Village. *The Geographical Review* 79: 3, 311–325.
- Incirlioglu, E. O. & G. Culcuoluglu (2004). Complexity of Socio-spatial Transformation Through Tourism: A Mediterranean Village, Kaleköy. *Journal of Tourism and Cultural Change* 2: 1, 24–45.
- Johnston, C. S. (2001a). Shoring the foundations of the destination life cycle model, part 1: ontological and epistemological considerations. *Tourism Geographies* 3: 1, 2–28.
- Johnston, C. S. (2001b). Shoring the foundations of the destination life cycle model, part 2: a case study of Kona, Hawai'i Island. *Tourism Geographies* 3: 2, 135–164.
- Jordan, P. (2000). Restructuring Croatia's Coastal Resorts: Change, Sustainable Development and the Incorporation of Rural Hinterlands. *Journal of Sustainable Tourism* 8: 2, 525–539.
- Järviluoma, J. (2006). Turistin luonto. Tutkimus luonnon merkityksestä matkailun vetovoimatekijänä neljässä Lapin matkailukeskuksessa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 96.
- Kariel, H. G. (1989a). Socio-Cultural Impacts of Tourism in the Austrian Alps. *Mountain Research and Development* 9: 1, 59–70.
- Kariel, H. G. (1989b). Tourism and Development: Perplexity or Panacea? *Journal of Travel Research* 28: 1, 2–6.
- Kariel, H. G. (1993). Tourism and Society in four Austrian Alpine Communities. *GeoJournal* 31: 4, 449–456.
- Kariel, H. G. & P. Kariel (1982). Socio-Cultural Impacts of Tourism: An Example from the Austrian Alps. *Geografiska Annaler* 64 B: 1, 1–16.
- Karplus, Y. & S. Krakover (2005). Stochastic multivariable approach to modeling tourism area life cycles. *Tourism and Hospitality Research* 5: 3, 235–253.
- Kauppila, P. (2004). Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Nordia Geographical Publications* 33: 1.
- Kauppila, P. (2005). Vierailuja, kehittämistä ja arkielämää: Pohjois-Suomen matkailukeskusten monet toiminnot. *Naturpolis Kuusamo, koulutus- ja kehittämispalvelut, tutkimuksia 2/2005*, 85–117.
- Keller, C. P. (1987). Stages of peripheral tourism development – Canada's Northwest Territories. *Tourism Management* 8: 1, 20–32.
- Knowles, T. & S. Curtis (1999). The Market Viability of European Mass Tourist Destinations. A Post-Stagnation Life-cycle Analysis. *International Journal of Tourism Research* 1, 87–96.
- Lundgren, J. O. (2006). An Empirical Interpretation of the TALC: Tourist Product Life Cycles in the Eastern Townships of Quebec. Teoksessa Butler, R. W. (toim.): *The Tourism Area*

- Life Cycle, Vol. 1. Applications and Modifications. Channel View Publications, Clevedon, 91–106.
- Markwick, M. (1999). Malta's tourism industry since 1985: diversification, cultural tourism and issues of sustainability. *Scottish Geographical Journal* 115: 1, 53–72.
- Markwick, M. (2001). Alternative Tourism: Change, Commodification and Contestation of Malta's Landscapes. *Geography* 86: 3, 250–255.
- Medlik, S. (1994). *Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality*. Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Moore, W. & P. Whitehall (2005). The Tourism Area Lifecycle and Regime Switching Models. *Annals of Tourism Research* 32: 1, 112–126.
- Müller, D. K. (2002). German second home development in Sweden. Teoksessa Hall, C. M. & A. M. Williams (toim.): *Tourism and Migration. New Relationships between Production and Consumption*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 169–185.
- Nepal, S. K. (2005). Tourism and Remote Mountain Settlements: Spatial and Temporal Development of Tourist Infrastructure in the Mt Everest Region, Nepal. *Tourism Geographies* 7: 2, 205–227.
- Oppermann, M. (1993). Tourism Space in Developing Countries. *Annals of Tourism Research* 20: 3, 535–556.
- Pacione, M. (1977). This Changing World. Tourism: Its Effect on a Traditional Landscape in Ibiza and Formentera. *Geography* 62: 1, 43–47.
- Papatheodorou, A. (2004). Exploring the Evolution of Tourism Resorts. *Annals of Tourism Research* 31: 1, 219–237.
- Plog, S. C. (1973). Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly* 14: 3, 13–16.
- Pollard, J. & R. Dominguez Rodriguez (1993). Tourism and Torremolinos. Recession or reaction to environment? *Tourism Management* 14: 4, 247–258.
- Porter, M. E. (1991). *Kansakuntien kilpailuetu*. Otava, Helsinki.
- Potter, R. B. & J. Phillips (2004). The Rejuvenation of Tourism in Barbados 1993–2003. *Geography* 89: 3, 240–247.
- Prideaux, B. (1996). The tourism crime cycle: a beach destination case study. Teoksessa Pizam, A. & Y. Mansfeld (toim.): *Tourism, Crime and International Security Issues*. John Wiley & Sons, Chichester, 59–75.
- Prideaux, B. (2000). The resort development spectrum – a new approach to modeling resort development. *Tourism Management* 21: 3, 225–240.
- Prideaux, B. (2004). The Resort Development Spectrum: The Case of The Gold Coast, Australia. *Tourism Geographies* 6: 1, 26–58.
- Priestley, G. & L. Mundet (1998). The Post-Stagnation Phase of the Resort Cycle. *Annals of Tourism Research* 25: 1, 85–111.
- Prosser, G. (1995). Tourist Destination Life Cycle: Progress, Problems and Prospects. Teoksessa Shaw, R. (toim.): *National Tourism & Hospitality Conference 1995*. Bureau of Tourism Research, Canberra, 318–328.
- Saarinén, J. (2001). The Transformation of a Tourist Destination. Theory and Case Studies on the Production of Local Geographies in Tourism in Finnish Lapland. *Nordia Geographical Publications* 30: 1.
- Saarinén, J. (2003). Tourist destinations and the production of representations in tourism. *Nordia Geographical Publications* 32: 2, 1–9.
- Saarinén, J. (2004). 'Destinations in change'. The transformation process of tourist destinations. *Tourist Studies* 4: 2, 161–179.

- Sàlva-Tomàs, P. A. (2002). Foreign Immigration and Tourism Development in the Spain's Balearic Islands. Teoksessa Hall, C. M. & A. M. Williams (toim.): *Tourism and Migration. New Relationships between Production and Consumption*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 119–134.
- Sharpley, R. (2003). Tourism, Modernisation and Development on the Island of Cyprus: Challenges and Policy Responses. *Journal of Sustainable Tourism* 11: 2–3, 246–265.
- Smith, R. A. (1992). Beach Resort Evolution. Implications for Planning. *Annals of Tourism Research* 19: 2, 304–322.
- Stansfield, C. A. Jr. (1978). Atlantic City and the Resort Cycle: Background to the Legalization of Gambling. *Annals of Tourism Research* 5: 2, 238–251.
- Stansfield, C. (2006). The Rejuvenation of Atlantic City: The Resort Cycle Recycles. Teoksessa Butler, R. W. (toim.): *The Tourism Area Life Cycle, Vol. 1. Applications and Modifications*. Channel View Publications, Clevedon, 287–305.
- Strapp, J. D. (1988). The Resort Cycle and Second Homes. *Annals of Tourism Research* 15: 4, 504–516.
- Stuart, P., Pearce, D. & A. Weaver (2005). Tourism Distribution Channels in Peripheral Regions: The Case of Southland, New Zealand. *Tourism Geographies* 7: 3, 235–256.
- Torres, R. (2002). Cancun's tourism development from a Fordist spectrum of analysis. *Tourist Studies* 2: 1, 87–116.
- van de Weg, H. (1982). Trends in design and development of facilities. Revitalization of traditional resorts. *Tourism Management* 3: 3, 303–307.
- Vuoristo, K.-V. (2003). *Matkailun maailma. Kansainvälisen matkailun maantiede*. WSOY, Helsinki.
- Weaver, D. B. (1988). The Evolution of a “Plantation” Tourism Landscape on the Caribbean Island of Antigua. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 79: 5, 319–331.
- Weaver, D. B. (1990). Grand Cayman Island and the Resort Cycle Concept. *Journal of Travel Research* 29: 2, 9–15.
- Weaver, D. B. (2000). A broad context model of destination development scenarios. *Tourism Management* 21: 3, 217–224.
- Williams, A. M. & C. M. Hall (2002). Tourism, migration, circulation and mobility. Teoksessa Hall, C. M. & A. M. Williams (toim.): *Tourism and Migration. New Relationships between Production and Consumption*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1–52.
- Williams, M. T. (1993). Expansion of the Tourist Site Cycle Model: The Case of Minorca (Spain). *The Journal of Tourism Studies* 4: 2, 24–32.